

Pásztor Gyöngyi

Slumosodás és elszegényedési folyamatok Kolozsváron

Az elszegényedéssel kapcsolatos városszociológiai folyamatok (slumosodás és szegregáció, invázió, szukcesszió és filtráció) elemzése a romániai szakirodalomban marginálisnak mondható. A szegénység témaköre, az általános elszegényedés valamint ennek okaira vonatkozó romániai szerzők írásai (lásd pl. Zamfir, 1994; Zamfir – Zamfir, 1995; Molnár, 1999; Teşliuc – Pop – Teşliuc, 2001) a jelenség általános statisztikai elemzésére alapoznak. Hiányoznak az olyan jellegű megközelítések, amelyek a szegénység, illetve a szegény populációnak a helyi társadalmak keretében történő transzformációs folyamataira összpontosítanak.

Tanulmányunk a különböző strukturális tényezők miatt bekövetkező (illetve helyenként intenzívvé váló) elszegényedési folyamatok térbeni objektivációit vizsgálja Kolozsvár esetében, amely földrajzi elhelyezkedése és népességszáma tekintetében is Románia egyik legjelentősebb városa.

A szegénység, valamint a szegénység városszociológiai vetületének jelentősége az átmenet kontextusában megnő. A gazdasági változás legfontosabb elemei a KGST-ből való kikerülés kapcsán az általános struktúraváltás, az olyan piacra való betagozódási kísérlet amely versenyparamétereihez képest felkészületlennek bizonyult a román gazdaság, valamint az általános tulajdonváltás. A piacgazdaságra való áttérés egyik lényeges eleme a magánosítás, valamint a nagy, még állami tulajdonban lévő, veszteséges vállalatok felszámolása. A nagyipari létesítmények magánosítása maga után vonta a vállalatok alkalmazottainak létszámcsökkentését, ezek felszámolása pedig az alkalmazottak elbocsátását. Ez munkanélküliséget hozott, és ezáltal az életszínvonal csökkenését, az elszegényedést. Ugyanakkor a román kommunista rendszer a szociálpolitikát a gazdaságpolitikával összefontan művelte: az egyetlen szociálpolitikainak nevezhető intézmény az általános foglalkoztatás politikája volt, függetlenül ennek bármilyen gazdaságpolitikai következményétől. A gazdasági változás, a kommunista rendszertől örökölt egalitarista politikák és az alacsony életszínvonal, valamint a 89-es rendszerváltást követően a gazdaság alacsony hatékonysága miatti általános reálbér csökkenésnek következtében Románia lakosságának jelentős része hirtelen elszegényedett, szegények száma évről évre jelentősen növekszik (Zamfir, 2001). A szociális problémák pedig úgy jelentkeztek, hogy a kezelésükhöz szükséges intézmények és a szakértelem hiányzik.

A rendszerváltást követő nagyméretű elszegényedési tendenciák egyik kiváltó oka a kommunista rendszer egalitarista politikája, amely a gazdasági és politikai vetületén túl a lakáselosztási rendszerben is megnyilvánult. 1989 előtt a kommunista államok esetében úgy a lakások, mint az állások elosztása a bürokratikus koordinált művelet volt, amely nagyon alacsony szintre szorította a piaci koordinációra jellemző mechanizmusokat; a lakásállomány többnyire az állam tulajdonában volt. A munka és lakóhely választásának korlátolt lehetősége miatt a lakóhelyi szegregáció sokkal alacsonyabb méretű volt, mint a nyugati társadalmakban (Ladányi,

1989). A rendszerváltást követően azonban a lakások jelentős része hirtelen magántulajdonba kerül, ezáltal a lakáspiac valóban a piacgazdaság elvei szerint kezdett el működni. Ugyanakkor, a lakáspiaci változásokkal párhuzamosan olyan gazdasági változások is jelentkeznek, amelyek elsődleges következménye a munkanélküliségi ráta növekedése, az infláció növekedése, az általános életszínvonal csökkenése, ezek következtében megnő azoknak a száma, akik a szegénységi küszöb alá estek, azaz kialakul az „új szegények” csoportja (Molnar, 1999:66). Az elszegényedés, az alacsony határfokú szociális védőháló rendszere, a lakásállomány immár piaci szabályozásának együttes hatása olyan folyamatokat eredményezett, amelyek szükségessé teszik, hogy a szegénységet ne csak mint általánosan leírható statisztikai állapotot elemezzük, hanem mint olyan *lokális szegregációs folyamatok eredményét* amelyek sajátos, területileg is jól körülírható helyzethez vezet.

Kutatásunk során a következő kérdésekre kerestünk választ:

1. Megfigyelhetők-e Kolozsváron olyan filtrációs tendenciák, amelynek következtében az alacsony jövedelmű, szegény lakosság szegregációja jönne létre?
2. Az elszegényedési folyamatok együtt járnak-e slumok kialakulásával?

A ROMÁN URBANIZÁCIÓ SAJÁTOSÁGAI

A romániai urbanizációra vonatkozó írásoknak négy típusa különböztethető meg: a statisztikai adatokra alapozó kvalitatív elemzések, az urbánus életmódot, a települések közötti viszonyokat valamint a különböző urbanizációs politikák egyes típusú településekre és az életszínvonal növekedésére gyakorolt hatását feltáró írások (Abraham, 1991, 1994). Habár úgy a két világháború között, mint a második világháború után a szakmabeliek inkább a falu fele fordultak, főként a Bukaresti Iskola írásaiban mégis megtalálhatók az iparosításra és városiasodásra vonatkozó írások. A várossal valamint a városon bekövetkező folyamatokkal való foglalatosság a hatvanas években kezdődött, ezt viszont erősen meghatározta az a kommunista ideológia, tulajdonképpen ezen írások ennek tükrében születtek, sokkal inkább az ideológiát voltak hivatottak alátámasztani, mint a reális társadalmi folyamatokat leírni és megérteni. A rendszerváltást követően, a kilencvenes években a nyugat figyelme nem csupán politikai, hanem tudományos érdeklődéssel is erőteljesen a keleti régió fele fordult. E tendencia eredményeként, nyugati szerzők tollából születtek a romániai urbanizációról szóló írások is (lásd. Hákli, 1994).

Az urbanizációnak országonként eltérő jellemzői voltak és vannak, hiszen nagymértékben függ az adott ország gazdasági és társadalmi jellemzőitől és modernizációs folyamataitól. A modernitás minden meghatározó eleme – az iparosítás, a piacgazdaság, a jogállam és a sajátos mentalitás – Romániában a Nyugathoz viszonyítva jelentős késéssel jelent meg. A második világháború után létrehozott antidemokratikus kommunista rendszer habár a modernitás ideológiájaként nyilvánult meg, a modernitás addigi szereplőit és az általuk beindított folyamatokat visszafojtotta, diktatórikus, központilag irányított gazdasági rendszert teremtett meg, felszámolta tehát a modernitás alapvető elemeit.

Románia erőteljes iparosítása és az ezzel járó nagyméretű urbanizációja a hatvanas években, a KGST szakosodását követően jött létre, annak következtében, hogy e szakosodás során Romániára a „mezőgazdasági ország” szerepet osztották ki. E szerep ellen való tiltakozásként az iparban nagyméretű befektetéseket eszközöltek, amelyeket nagyméretű városépítések követtek. Az

irányított urbanizációt viszont nem követte a városi szocializációra való „odafigyelés”: a faluról származó, tradicionálisan szegény népesség integrációját tulajdonképpen problémamentesnek tekintette a rendszer. A faluról városra való területi mobilitást a hivatalos retorika (és legtöbb esetben maguk az érdekeltek a „bevándorlók” is) felfele való társadalmi mobilitásnak tekintette, s ezzel mindenféle problémát „elintéztnek” értelmezett. Éppen ezért nem beszéltek és nem is beszélhettek hivatalosan szegénységről, különösen városi szegénységről, deprivált helyzetről, marginális csoportokról, habár ha nem is nagy számú, tömeges méreteket öltő de a szegénység, a lumpenproletarizmus jelensége létezett.

A 89-es rendszerváltás, valamint a kaotikus tulajdon- és gazdaságszerkezeti reform következtében az ország lakosságának életszínvonala nagymértékben csökkent, a populáció jelentős arányának jövedelme a szegénységi küszöb alá esett. E tömeges elszegényedés egyik következménye a szociális háló marginálisra való tervezése, azaz kizárólag az extrém szegényeket „fogta ki”, az átmenet vesztesei, az *újszegények* pedig tulajdonképpen kiesnek a társadalmi szolidaritás védőhálójából. Vizsgálatunk tárgya e társadalmi folyamatok térbeli objektivációjának, valamint a következményeinek a vizsgálata.

A VIZSGÁLAT MÓDSZEREI

Kutatásunknak az volt a célja, hogy a városszociológiai elméletek tükrében a szegénynek definiált/definiálható területek esetében megvizsgáljuk, azokat a mechanizmusokat, amelyek a slumosodás folyamatát befolyásolják, illetve azt, hogy melyek azok az egyéni életpályák, amelyek a szegénynegyedekbe vezetnek. Ugyanakkor arra kerestük a választ, hogy van-e valamilyen összefüggés a meglévő, szocialista rendszerben felépített lakásstruktúra és az elszegényedési folyamatok között. Ahhoz, hogy a kialakuló lakásstruktúra valamint a lakásrétegződés valamint az elszegényedési folyamatok közötti ok-okozati viszony feltárható legyen, olyan populációt kellett kutatni, amelyet mindkét folyamat nagymértékben befolyásolt. Ezért nem kizárólag a szegényeket kutattunk, hanem általában azokat, akik a szegénynek minősíthető területeken laknak.

E felmerülő kérdések vizsgálatára úgy mennyiségi, mint minőségi módszereket alkalmaztunk. A mennyiségi, statisztikai adatok a következő forrásokból származnak:

- a. kolozsvári Polgármesteri Hivatal Ingatlan-nyilvántartási Osztályától (DFIS, Evidența Imobile),
- b. népszámlálási adatok,
- c. a Piața című hetilapban megjelenő lakáshirdetések, valamint
- d. két, kolozsvári alapsokaságot vizsgáló kérdőíves kutatás adatai: a Desire Alapítvány 2000-es, és az Erdélyi Etnikumközi Kapcsolatok Kutatóközpontja (CCRIT) 2002-es kutatása.

További adatokat, információkat hozott *negyvenkilenc félstrukturált interjú* valamint *nyolc tömbház-adminisztrátorral készített strukturált interjú*. A mélyinterjúkat olyan személyekkel készítettük, akik Kolozsvár szegény/elszegényedő negyedeiben élnek. Az interjú-alanyokat három módszerrel választottuk ki, a módszereket párhuzamosan alkalmazva: részben alkalomszerűen, részben irányítottan az adminisztrátorok adataira támaszkodva, többnyire a hólabda módszert alkalmazva.

KOLOZSVÁR VÁROSÖKOLÓGIAI STRUKTÚRÁJA ÉS LAKÓHELYI RÉTEGZŐDÉSE

Kolozsvár az 1992-es népszámlálási adatok szerint népességszám szempontjából az ország ötödik legnagyobb városa Bukarest, Konstanca és Jászvásár (Iași) és Temesvár után, lakossága 328.602 fő. Habár sohasem volt Románia egyik nagy ipari központja, a kommunizmus évei alatt, az iparosításnak jelentős szívóhatása volt a környező régiók számára, a város lakossága rohamosan növekedett.

Kolozsvár lakosságszámának változása (forrás: CNS, 1994)

Év	Lakosságszám	Növekedés ¹ (%)
1930	100.844	00,00
1956	154.723	53,43
1966	185.663	84,11
1977	262.858	160,66
1992	328.602	225,85

Ugrásszerű növekedés főként a hetvenes évek elején figyelhető meg, amelynek elsődleges oka a szocialista rendszerre jellemző gyorsított iparosítás és urbanizáció és az ezzel együtt járó falu-város migráció, amely a foglalkozási struktúrára is hatással volt. Az 1930-as népszámlálás szerint a lakosság 40 százaléka az ipari és közlekedési ágazatokban dolgozott, 12,8 a kereskedelemben és bankszakmában, 16,9 százalékot az értelmiségi kategóriában tartottak nyilván, 5,8 százalék mezőgazdaságban foglalkoztatott valamint 24,5 százalékot a más kategóriába (írók, újságírók, művészek, szabadfoglalkozásúak stb.) soroltak (Statisztikai Hivatal, 1940:163.). 1956-ban a lakosság 48,1 százaléka tartozott az iparban foglalkoztatottak kategóriájába, ebbe beleértve nem csupán az ipari munkásokat, hanem a kereskedelmi alkalmazottakat, kisegítő személyzetet. Ugyanebben az évben a lakosság 37,5 százaléka az értelmiségi és tisztviselő rétegbe tartozott, 7,6 százaléka mezőgazdaságból élt, 5,31 százalék szövetkezeti vagy önálló kisiparos volt. Az 1966-os népszámláláskor² a lakosság 47,2 százalékát sorolták ipari, építőipari és kereskedelmi alkalmazottak kategóriájába, 3,5 százalékot a fölműves, 14,2 százalék szolgáltatásban dolgozó (oktatás, művelődés, egészségügy), valamint 16,8 más és 18,3 százalék a nem kereső lakosság (inaktívák). Az 1970. évi Statisztikai Évkönyv adatai szerint a város 108.904 fizetéses alkalmazottjából 77.531, vagyis 71,2 százalék munkás volt. Hogyha figyelembe vesszük az ingázó munkáslétszámot, amely 57.000-re tehető, akkor is a munkásság aránya meghaladja az 50 százalékot. (Csetri, 2001:26).

A városnak a következő funkciói különíthetők el, amelyek a lakosság foglalkozási struktúrája tükrében is megfigyelhetők:

1. A növekedés aránya a 1930-as népességszámhoz viszonyított, hiszen a különböző népszámlálások közötti időszakok hossza változó, egymással nehezen összehasonlítható.

2. E népszámlálás a kategóriákat ágazatok szerint állítja fel (ipar, mezőgazdaság, szolgáltatás stb.); a tisztviselői és értelmiségi réteget nem tünteti fel külön. Így habár a többi kategória esetében az összehasonlítás csupán tendenciászerű lehet, az iparban foglalkoztatottak arányának és számának növekedése nyomon követhető.

1. *Adminisztratív* – nem csupán megyeszékhely, hanem a regionális adminisztratív (vasút, erdészet, oktatás) központ
2. *Egészségügyi*
3. *Ipari* – az ország más városaihoz képest, mint Temesvár vagy Brassó, kisebb mértékben
4. *Kereskedelmi* – a régió jelentős kereskedelmi központja, Konstancához viszonyítva viszont elenyésző
5. *Oktatási*

E funkciók közül, a számok tükrében, 89 előtt az ipari funkció megerősödése figyelhető meg, habár az összes többi funkció megtartja jelentőségét. 89 után a demográfiai növekedés lelassul, az ipar aránya visszaszorul, gyárak egész sora vált veszteséggé, tevékenységüket visszaszorították vagy beszüntették.

Városökológiai szempontból, habár megfigyelhetők eltérések a város különböző zónái között, a szocialista típusú beavatkozás nem csupán a lakosság foglalkozási struktúráját, hanem a város arculatát is nagymértékben átalakította, erőteljesen befolyásolta a városban végbemenő urbanizációs és modernizációs folyamatokat. A különböző övezetek habár elkülönülnek egymástól, a demarkációs vonalak jellege sajátos, eltérő attól ami a nyugati városok esetében megfigyelhető. A kommunista urbanizáció ugyanis időben tartalmilag változó volt, ezt tükrözik a különböző időszakokban épített negyedek; a lakáspolitikai hangsúlyosan átment egy olyan változatba, amely a mennyiségi teljesítményt helyezte előtérbe³

A kolozsvári városrendezés (helyi, román eredetű kifejezéssel „szisztematizálás”) során, a nagyméretű lebontások következtében a szegénynegyedeket (pl. Sánca⁴, az Irisz-telepi Bufnica⁵, a Piski hídi cigánytelep és mások) felszámolták, helyette pedig panellakás-rendeteket építettek. Ilyen lakótelepek a Monostor, Hősök tere (Mărăști), Györgyfalvi negyed (Gheorgheni), Hajnal negyed (Zorilor), valamint a Tóköz (Între Lacuri), Irisz-telep és Donát negyed (Grigorescu). A lakónegyedeket többnyire párhuzamosan építették, nem egymást követően a Dónát és a Györgyfalvi negyed építését megközelítőleg egyszerre kezdték el a hatvanas évek elején, a Györgyfalvi negyedet a nyolcvanas évekig folyamatosan építették. A Monostori lakónegyed építését 1970 decemberében kezdik el, 1989 decembere befejezetlenül éri, közben felépítik a Hajnal negyedet valamint 1980–1985 között lebontják a Kül-Magyar és Kül-Közép utcai hóstátokat és helyébe is tömbházakat építenek (Mărăști tér). (Gaál, 2001, 425-429). A lebontott házak volt tulajdonosait és lakóit pedig az újonnan felépített tömbházakba költöztették. A lakónegyedek többségét alacsony komfortú, rossz minőségű, sorozatban „gyártott”, uniformizált tömbházak alkotják, amelyek gyakran az alapvető szükségleteket sem tudják kielégíteni. 1999-ben Kolozsvár lakosságának 19 százaléka lakott magánlakásban, 81 százaléka pedig tömbház-lakásban, olyan lakásokban, amelynek átlagterülete 34,9 négyzetméter, az egy személyre jutó lakófelület pedig átlagosan 12 négyzetméter (PUG, 1999).

A romániai modernizáció és urbanizáció elsődleges célja volt a „régii társadalom” (1945 előtti) feloszlata és megsemmisítése, valamint a tradicionális közösségek feloszlata. A hi-

3. Lásd a tanulmányhoz mellékelt térképet!

4. A Nagy István önéletrajzi regényeiben megjelenő szegénytelep, az egyik legelsőnek felszámolt telep volt, közel a város központjához.

5. A „bufnica” román szó, magyarul „baglyot” jelent. E folyóirat másik, Geambașu Réka által készített tanulmányában olvashatunk erről a városrészeiről; ott románosan jelenik meg a név: „Bufnița” (a szerkesztő megjegyzése).

vatalos pártideológia szerint a szocialista típusú iparosítás és urbanizáció homogenizáló malmából a rendszernek tetsző, „új emberek” kerülhetek ki, a tradicionális közösségek atomizálása és az egyének ellenőrzése volt a végső cél. E cél megvalósításának egyik módja a lakásvizonyok megváltoztatása, a régi házak (lakások) lebontása és panelekkel való helyettesítése (Mihăilescu–Nicolau–Georghiu–Olaru, 1994). E zsúfolt lakónegyedekből majdnem teljes mértékben hiányoznak a közösségi funkciókat ellátó épületek. Az egyének számára jól meghatározott, korlátozott és rutinjellegű tevékenységekhez biztosított csupán mozgásteret. E panelrengetegek jelentős mértékben korlátozták a különböző társadalmi folyamatok kialakulását, így nem alakulhattak ki közösségi kultúrák az urbánus életmód átvételére. A rendszer homogenizációs politikái a szegény lakosság „szétszórásában” is jelentkeztek, a szegénynegyedek felszámolása után e negyedek lakóit az újonnan felépülő tömbházakba költöztették, többnyire a város különböző részein elszórtan⁶ Mindezek eredménye számok szintjén is megfigyelhető:

A különböző jövedelműek⁷ lakástípusok szerinti eloszlása, N=953, 2000, Desire Alapítvány

Lakástípus	Alacsony jöv.	Közepes jöv.	Magas jöv.	Összpopuláció
Ház ⁸	34,7	23,0	34,8	30,1
Tömbház	65,3	77,0	65,2	69,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Lakástípus	Alacsony jöv.	Közepes jöv	Magas jöv	Összpopuláció
Ház	33,5	27,5	39,1	100,1
Tömbház	27,7	41,2	32,1	100,0
Összesen	29,5	36,3	34,2	100,0

A rendszerváltás egyrészt a piacgazdaság általános bevezetésével a lakáspiacot is liberalizálta, másrészt a munkahely és lakhely szabad változtatását is lehetővé tette. Ennek ellenére a lakáshelyzet (lakásrétegződés) ma is nagymértékben tükrözi a szocialista rendszer politikáit. A fenti táblák alapján elmondható, hogy a tömbházakból álló lakónegyedek sokkal heterogénebbek, mint a házakból álló lakónegyedek, azaz a szegény illetve a gazdag rétegek az átlagosnál nagyobb arányban laknak házban. A magasabb jövedelműek nagyobb arányban hagyják el a tömbház-lakásokat és költöznek saját magánlakásba, a nagyon alacsony jövedelműek illetve a jövedelem nélküliek pedig a fizetésektelenség miatt olcsó, rossz fizikai állapotban lévő, gyakran kisméretű házakba költöznek.

6. Interjúkra alapozva, e lebontott negyedek lakóinak elmondása szerint: a szórtság ez esetben a kompaktság ellentettjeként jelenik meg, azaz egy környék lakóit nem „tömbként” költöztették egy másik környékre, hanem a város különböző részeire, gyakran viszont több családot egy helyre.

7. Az elemzés során a háztartás összjövedelmét vettem figyelembe, ahol alacsonynak nyilvánítottam a jövedelmi skála első harmadát (2,5 millió lej alatt), magas jövedelemnek pedig a felső harmadát (6 millió lej fölött).

8. Ide tartozónak tekintem az összes nem tömbház típusú épületet mint például a bérházak, társas házak, egy-két család által lakott lakrész, régi polgári házak.

Mindezek ellenére nem csupán a házakból álló városrészek, hanem a panelrengetegek esetében is elindulnak olyan folyamatok amelyek *slum-gócok* kialakulásához vezetnek. E területek kialakulásának feltételei és módja vizsgálatom tárgya. Gans szerint a „*slum*” nem egy empirikus fogalom, és operacionalizálni kell (1973:415). Definíciójának két fontos kritériuma van: az adott városrész fizikai állapota és társadalmi képe. A slumosodásnak tehát nem csupán fizikai, látható jegyei vannak, hanem társadalmiak is. E szerint, a fizikai tényezők túl azok a negyedek nevezhetők slumoknak, amelyeknek lakói különféle gazdasági, kulturális és pszichológiai okok miatt úgy viselkednek, hogy azt a város többsége elítéli (Gans, 1973:417). Hogyha tehát a város valamely részéről „szegény-negyed” kép alakul ki, akkor azt szegénynegyedként kell kezelni.

KOLOZSVÁR NEGYEDEINEK FIZIKAI ÁLLAPOTA ÉS TÁRSADALMI KÉPE

Véleményem szerint a lakásárak közötti különbségek feltérképezése alkalmazható módszer a különböző lakónegyedek szegregációjának kimutatására, hiszen az ár mutatója egyrészt a lakások fizikai állapotának, másrészt azoknak a társadalmi tényezőknek amelyek az árak alakulását befolyásolják – pontosabban a környék társadalmi megítélésének. Amikor a klasszikus humánökológia (Chicagói Iskola és követői) a szegregáció okait kereste, elsődlegesen és kizárólag a gazdasági tényekre hívta fel a figyelmet. Burgess (1973:159) az átmeneti övezet kialakulásának magyarázatakor a *telekár változását* emeli ki, hiszen a város fizikai és társadalmi mozgása összefügg egymással, amelynek elsődleges mozgatórugója a telekár. Ettől eltérően, Firey (1973) Boston egyik központi városnegyedét vizsgálva kimutatta, hogy ennek a városrésznek a telekár törvényei szerint már régen le kellett volna omlani, a valóságban azonban mégis megőrizte elit jellegét. Firey rámutatott arra, hogy a tradíciók erős szerepet játszanak a különböző városrészek társadalmi jellegének megőrzésében és képesek ellensúlyozni a gazdasági motivációkat is. Gans Boston egyik olasz szegénynegyedében végzett vizsgálata is alátámasztani látszik a Firey által mondottakat (utal rá Szelényi, 1973:25). Musil (1973:232) álláspontja szerint, amely tulajdonképpen átmenetet képez az előzőek között, az ökológiai folyamatokban a társadalmi rétegződés nem érthető meg a kulturális elemek megismerése nélkül, hiszen a gazdasági tényezők sok esetben nem direkt, hanem áttételeken keresztül hatnak. Mindezek tehát a lakáspiacon egy olyan mezőt alakítanak ki, amelynek két jelentős összetevője van: a lakásár, mint objektív tényező valamint a presztízs, mint szubjektív tényező.

A kolozsvári lakáspiac vizsgálata során a Piațăban (ingyenes hirdetéseket közlő kolozsvári hetilap) megjelent hirdetéseket elemeztük⁹ A két lakástípus, a tömbház- illetve a házak, eltérő

9. Két lapszámot a február 19-it és a március 26-it választottuk ki. A majdnem egy hónapos időköz módszertanilag azért volt fontos, mert egy hirdetési úrlap kitöltése a hirdetés két megjelenését biztosítja, egymást követő lapszámokban, ezzel el lehetett elkerülni, hogy hirdetések tendenciaszerűen megismétlődjenek, azaz többször kerüljenek be az elemzésbe. Az elemzés 1374 lakáshirdetésre terjedt ki, a megemlített két lapszámból azok, ahol az eladó felüntette az irányárat, illetve azt a környéket, ahol ez a lakás található.

Az alkalmazott módszerrel kapcsolatosan elmondható, hogy a társadalom rétegződéséről nem rajzol egy pontos képet, hiszen az extrémnek nevezhető szegénység kimarad. A lakáspiacon nem jelennek meg kínálatként olyan szegénynegyedek, mint a Patarét vagy a Byron utcai cigánytelep, hiszen ezek a lakások vagy állami tulajdonban vannak, vagy nem rendelkeznek azzal a minimális felszereltséggel, közművesítéssel sem, hogy erre a piacra belép-hessenek (természetesen az is lehet, hogy ezekre a lakásokra irányuló kereslet nem ezen a piacon jelenik meg és nem ezen a csatornán kommunikál egymással a kereslet és a kínálat).

jellege miatt eltérő elemzési módot dolgoztunk ki. A tömbház-lakások esetében egy olyan *k* együtthatót hoztunk létre, amellyel a lakás árát megszorozva a kidolgozott szintetikus mutatót, a *standard átlagos szobaár* mutatóját adja.¹⁰ Ennek az objektív mutatónak az eloszlása a különböző lakónegyedek szerint a következő:

Negyedek szerinti (szoba)egységárak, tömbház-lakások (927 hirdetés alapján):

Sorsz.	Negyed	Egységár / USD
1.	Irisz-telep (Iris)	8.874,23
2.	Monostor (Mănăstur)	12.145,92
3.	Gruia	12.535,94
4.	Kerekdomb (Dâmbu Rotund)	12.540,07
5.	Hősök tere (Mărăști)	12.764,65
6.	Donát (Grigorescu)	13.073,15
7.	Györgyfalvi negyed (Gheorgheni)	13.080,57
8.	Hajnal negyed (Zorilor)	14.171,70
9.	Nyárfa sor (Plopilor)	14.284,00
10.	Központ	16.708,21

A házak esetében nem bizonyult használhatónak a tömbház-lakások esetében használt módszer, mivel a házak értéket a szobaszámon kívül nagymértékben befolyásolják olyan tényezők mint: a környék, közművesítés, telek nagysága, a ház építészeti stílusa és az egyéb járulékok (garázs, sportpályák, több fürdőszoba, több konyha). Emiatt a különböző lakónegyedek esetében az átlagos lakásárat vettük figyelembe, ehhez csatolva az átlagos szobaszámot. E két mutató szerint felállított sorrend nagymértékben megegyezik, az eloszlás a következő:

Negyedek szerinti lakásárak és átlagos szobaszám, házak (447 hirdetés alapján):

Sorsz.	Negyed	Ár / USD	Szobák
1.	Nyárfasor-házak (Plopilor)	21.211,11	1,83
2.	Irisz-telep (Iris)	28.080,00	2,56
3.	Kerekdomb (Dâmbu Rotund)	31.678,95	2,95
4.	Bulgária negyed (Bulgaria)	32.598,01	2,51
5.	Szamosfalva (Someșeni)	33.600,00	2,88
6.	Hősök tere (Mărăști)	39.625,00	3,08
7.	Monostor (Mănăstur)	54.000,00	3,91
8.	Gruia negyed	58.838,71	4,06
9.	Györgyfalvi negyed (Gheorgheni)	63.461,54	3,56
10.	Központ (Centru)	69.005,56	3,97
11.	Hajnal negyed (Zorilor)	73.519,44	4,33
12.	Attila út (Andrei Mureșanu)	77.863,64	4,00
13.	Donát (Grigorescu)	90.421,88	4,41

10. Ez azt jelenti, hogy egy háromszobás lakás esetében az árat nem 0,33-al (1/3) szorozzuk ahhoz, ahhoz hogy az átlagos szobaárat megkapjuk, mivel ez nem összehasonlítható az egy szobás lakás szobaárával, hanem a *k* együt-

Amint az előző két táblázat adatai is mutatják, a legolcsóbb tömbház-lakások az Irisz-telepen és a Monostoron vannak. Egy részletesebb elemzés során megfigyelhető, hogy pontosabban lokalizálva ez főként a Byron utca környékét jelenti valamint Monostor esetében a Gorbó utca környékét valamint a Mehediñti által közrezárt területet. A házak esetében a legalacsonyabbak árai a Nyárfasoron valamint az Irisz-telepen figyelhetők meg. Az elemzés során megfigyelhető, hogy míg az Irisz-telep mindkét lakástípus (tömbház és ház) esetében az alsó, olcsó kategóriába sorolható, a Nyárfasor helyzete sajátos, míg a házak esetében a lakásárak a legalacsonyabbak, a tömbházak ára az egyik legmagasabb.

Gans (1973:415) meghatározása szerint a slummá való minősülés fontos kritériuma a fizikai adottságain túl a környék társadalmi képe. A város társadalmi képe alatt azt a mentális konstruktmot értik, amit a városlakók felépítenek és továbbadnak a városról, amiben élnek: a város kognitív térképe, „az a város, ami az emberek agyában van”. Ebben a térképben egyaránt benne vannak a fontosabb útvonalak, terek, intézmények, mint a különböző negyedekről való vélekedések és elképzelések, vagy az úgynevezett „*urban legends*”-ek. A mikro-szociológiai megközelítés a városban élők várossal kapcsolatos tapasztalatait helyezi a vizsgálat középpontjává, s azt vizsgálja, hogy mi az a kép, ami az emberekben a városukról él. Ez a megközelítés tehát arra törekszik, hogy belülről ragadja meg a várossal, illetve lakóhellyel kapcsolatos kulturális tartalmakat (Niedermüller, 1995:558).

A mikró típusú megközelítés szerint a városi tér vizsgálata során arra kell választ keresni, hogy a városban élő emberek hogyan mozognak a városi terekben, milyen szabályok mentén használják a térstruktúrát, illetve, hogy a városi tér egyes szeletei milyen kulturális, társadalmi és szimbolikus funkciókat töltenek be. Eszerint a város, a vizsgált tér nem csupán fizikai, vagy elsődlegesen nem fizikai, hanem kulturális jelentőséget hordoz, tehát társadalmi tér: tudások, élettapasztalatok, egyéni és közösségi tradíciók és identitások tapadnak hozzá. Önmagában a városban való élés azt követeli meg, hogy az ember képes legyen a tér szegmentálására és felismerje azokat a kulturális jelenségeket, amelyek a város használat eltérő szabályain szerveződnek. A különböző lakónegyedekről, valamint az emberek egymásról kialakított képei, elképzelései, meggyőződésai, előítéletei kivetítésre kerülnek, azaz „objektívállódnak” (Niedermüller, 1995: 559-660).

Ezen objektiváció és az egymásról kialakuló kép vizsgálata során azt elemzem, hogy a Kolozsvár lakói mit gondolnak arról, hogy hol laknak a szegények, mentális presztízs-térképükben melyek azok a zónák ahol a szegénység lokalizálható.

hatóval, amely a lakásméret függvényében változó. A kiszámított szorzótényezők a következők: bentlakás, legénylakás, munkásszálló: $k=3,16$, garzon: $k=1,35$, egy szoba: $k=1$, két szoba: $k=0,74$, három szoba: $k=0,6$, négy szoba: $k=0,52$. E mutatók szerint egy kolozsvári átlagos szoba-egységár 13.159,05 USD.

„Mit gondol, hol laknak a szegények?”¹¹ N=1341, 2002, CCRIT

Negyed	Zóna	Százalék
Irisz-telep (Iris)		46,0
	Byron utca	28,7
	Munka utca (Muncii)	2,4
Monostor (Mănăstur)		25,2
	Gorbó utca (Gârbău)	18,4
	Mehedinți	4,5
Hősök tere (Mărăști)		17,2
	„Gödör” (az Aurel Vlaicu utca és a vasút közötti rész)	16,9
Patarét (Patarât)		10,1
Bulgária telep (Bulgaria)		8,1
Kerekdomb (Dâmbu Rotund)		6,8
Szamosfalva (Someșeni)		6,0
Tököz (Între Lacuri)		3,1
Györgyfalvi negyed. (Gheorgheni)		1,7
Nyárfasor (Plopilor)		1,1
Mindenhol laknak szegények		16,1

A táblázatból látható, hogy a kolozsváriaknak pontos „képe” van a szegény negyedekről, amely nagymértékben egybe esik azzal, amit a lakáspiaci árak tükröznek. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a populáció jelentős része (16,1%) gondolja úgy, hogy „Kolozsváron szegények mindenhol laknak”, adat, amely talán a homogenizáló politikák eredményeként is értelmezhető. A két dimenzió elemzésekor a megfigyelhető hasonlóságokon túl, jelentős eltérések is jelentkeznek. A leglátványosabb különbség a Nyárfasor-házak esetében jelentkezik, ahol a fizikai és társadalmi mutatók ez esetben nem esnek egybe, a házak lakáspiaci ára a legalacsonyabb, ennek ellenére a kolozsváriak nem gondolják azt, hogy itt szegények lagnának – nem jelenik meg a mentális térképben, mint olyan hely, ahol a szegények laknak.

A város fizikai arculata és a mentális térképek vizsgálata alapján elmondható, hogy a kommunista rendszer homogenizáló politikái ellenére, megjelennek olyan szegregációs folyamatok, amelyek a különböző városökológiai elméletek szerint olyan szektorok (zónák, övezetek, negyedek) kialakulásához vezet, amelyek lakóinak társadalmi helyzete homogén. Kolozsvárnak kialakultak, illetve kialakulóban vannak olyan részei, ahol inkább szegények laknak, illetve ahova nagy valószínűséggel a közeljövőben tömörülni fognak.

A slumok meghatározásának fizikai és társadalmi vetületeit is figyelembe véve Kolozsvárnak a következő már szegény, illetve most elszegényedő zónái különíthetők el:

11. A „Mit gondol, hol laknak a szegények?” kérdést nyílt formában tették fel, a válaszadók egy térképen kellett megjelöljék a megfelelő zónát.

1. Patarét
2. Irisz-telep – Byron, Muncii
3. Monostor – Gorbó (Gârbău), Agricultorilor
4. Hősök tere – Gödör: Molnar Piuariu, Cernei, Tribunu Vlăduțiu, Abrudului, Cojocnei, Dâmboviței
5. Nyárfasor-házak – Dalos utca (Cobzarilor), Görbe utca (Strâmbă), Fűzfa utca (Sălciilor), Sütő utca (Brutarilor), Nagyereblye (Grapei), Kisgereblye (Libelulei)
6. Bulgária telep – Párizs utca környéke (Paris).

Ugyanakkor a városnak vannak még olyan szegény zónái amelyek a statisztikai elemzések általánosító tendenciái miatt nem kerültek be a felsorolásba. Ilyen például a Györgyfalvi negyedi Albac, Crizantemelor, Căpșunilor és környéke.¹²

A SZEGÉNYSÉG TÁRSADALMI OKAI

A slumosodás többnyire az elszegényedéssel együtt járó folyamat. A kettő között nem állítható fel ugyan ok-okozati viszony, viszont nagymértékben hatnak egymásra, hiszen a slumosodó lakóköznyezet (csökkenő lakásárak) ugyanúgy oka lehet az elszegényedésnek, mint a szegény populáció adott földrajzi területen való szegregációja oka lehet az illető terület slumosodásának.

Az elemzés során a szegénységnek négy alapkategóriát állítottuk fel, amelyek tulajdonképpen a szegénység okait jelentik: *biológiai-fiziológiai, kizárólag egyéni, egyaránt egyéni és társadalmi* valamint alapvetően társadalmiak. Ezek nagymértékben megegyeznek azokkal a deprivációs okokkal, amelyet Ferge Zsuzsa (1991:191-201) állított fel. Ezen oksági tényezők együttesen hatnak, negatív következményeik összefonódnak, egymáshoz kapcsolódva rendszerbe szerveződve fejtik ki hatásukat. Nem lehet csak a fiziológiai tényezőket vagy csak a társadalmi tényezőket tekinteni a szegénység okozójának, ezek együtt hatnak az egyén valamint a háztartás elszegényedésére. Az alapvetően társadalmi okok azok, amelyek véleményünk szerint leghangsúlyosabban hatnak ma Romániában az elszegényedés folyamataira. Ide sorolhatók a társadalmi munkaszervezet, a társadalmi pozíciók struktúrái, a munkanélküliség mértéke, a település szerkezetek illetve a lakásállomány jellemzői és a lakásrétegződés.

A várostervezés módja valamint az ennek következtében kialakult településszerkezet nagymértékben képes a városban végbemenő szegregációs folyamatokat befolyásolni, hatást gyakorol úgy a horizontális, mint a vertikális lakásmobilitásra, azaz a különböző rétegek filtrációs esélyeire (Szelényi, 1990:100). Így a kommunista típusú várostervezés és központilag irányított lakáselosztási rendszernek sajátos hatása volt a kialakuló lakásrétegződésre. 1989 előtt a kommunista államok esetében úgy a lakások, mint az állások elosztása a központi igazgatás hatáskö-

12. A felsoroltak közül előzetes vizsgálódásaim során végül három terepet választottuk ki, ahol a terepmunkát végeztük: 1. Az Irisz-telepi Byron utcát, 2. A monostori Gorbó utcát valamint 3. A Nyárfasor házakkal beépített részét. A terepek kiválasztását - a mennyiségi ismérvek mellett - az a megfontolás vezérelte, hogy a terepek különböző típusúak legyenek. Így az Irisz-telep és ezen belül a Byron utca egy sajátos helye a városnak, a kolozsváriak majdnem harmada gondolja azt, hogy itt laknak a szegények. Az utcában egy román által lakott tömbház is van, ezáltal ennek a populációnak a sajátosságai is bekerülnek az elemzésbe. A Monostor jellegzetesen szocialista standardok szerint felépített tömbház-negyed, a Nyárfasor pedig régi, a 19. század végén, a 20. elején felépített negyed.

rébe tartozott, a lakásállomány többnyire az állam tulajdonában volt. Ennek következtében is, a munka és lakóhely választásának korlátozott lehetősége miatt a lakóhelyi szegregáció a nyugati társadalmakhoz viszonyítva alacsonyabb mértékű volt (Ladányi, 1989). A rendszerváltást követően a lakások jelentős része magántulajdonba kerül, ezáltal a lakáspiac a piacgazdaság elvei szerint kezd el működni. Az általános elszegényedés valamint a lakáspiac gazdasági elveken való működése következtében a volt szocialista államok esetében nyugatihoz hasonló szegregációs tendenciák jelentkeznek. E szegregációs tendenciákat ugyanakkor nagymértékben meghatározta az előző rendszertől örökölt lakásállomány és település struktúra.

Kolozsvár esetében *a szocialista városrendezés („szisztematizálás”) során az extrém szegénységet felszámolták, a szegénynegyedeket többnyire lebontották* (Bufnica, Sáncaľja, Piski hídi cigánytelep), ezeken a telepeken élő egyéneket pedig az újonnan felépülő lakónegyedek tömbházaiba költöztették. A város különböző peremein lévő *szegénységet tulajdonképpen „elrejtette”, az újonnan felépített lakások minősége, de a kialakult lakáselosztási rendszer következményeként tulajdonképpen egy sokkal nagyobb számú populációt tett ki a szegénység veszélyének* (erre a továbbiakban visszatérünk).

A szocialista városépítési és lakáselosztási rendszer hatásai a ma kialakuló szegregációs és elszegényedési folyamatokra a következő mechanizmusok mentén ábrázolható:

1. A homogenizáló politika a lakástípusok homogenizálásában nem jelent meg, a különböző komfortú illetve különböző minőségű lakások egymástól elkülönítve vannak felépítve. Ennek technikai és gazdaságossági okai vannak: az azonos típusú tömbházakat olcsóbban és rövidebb idő alatt lehetett felépíteni, ha azokat egymás mellé helyezték. Ezzel ugyanakkor – főként, ha alacsonyabb komfortú tömbházakról van szó – halmozták a későbbi problémák forrását. A Byron utcában például összesen csupán hat kétszobás lakás van, az összes többi egyszobás (ez az állapot többnyire jellemző a Gorbó utcai terepre is).

A „*készen kapott*” *fizikai környezet*, amely magában foglalja úgy a lakás, mint a lakókörnyezet fizikai jellemzőit, *nagymértékben meghatározza azokat az életmódokat*, amelyeket az egyének a fizikai környezetben kialakítanak. A lakásmód kialakítása tulajdonképpen alkalmazkodási folyamat, amelyet a lakás fizikai tényezői határoznak meg (Musil, 1974:76). Az alacsony komfortú, többnyire kis alapterületű lakásokban az egyének sajátos életmódokat alakítottak ki, illetve tartották fenn a rurális jellegű, „*otthonról hozott*” tradicionális kulturális mintát. A „*készen kapott*” fizikai környezet strukturálisan megnehezítette (sokszor egyenesen ellehetetlenítette) a városi kultúrába való integrációt, amire tehát nem lehetett alapozni, amikor az egyének munkanélküliekké váltak. Gyakran a lakóterület annyira kicsi, hogy az ott lakók magánszférához tartozó tevékenységeinek tud teret biztosítani, így különböző alternatív lakásmódok alakulnak ki, a magánszféra egy része tulajdonképpen áthelyeződik a nyilvános szférába. Ennek folytán alakulnak ki sajátos viselkedésformák, mint például az, hogy az utcán vagy a közös udvaron mosnak, teregetnek, az idejük nagy részét „*kint*” töltik.

Így tulajdonképpen adott annak a strukturális feltétele, hogy a lakásmobilitás során az elszegényedő kategóriák az egymás mellett lévő rossz lakásokba vonuljanak vissza, halmozzák a problémákat (pontosabban térben koncentrálják), és így az egyébként is rosszabb és alacsonyabb komfortú lakásokkal beépített városrészek „*le-slumosodjanak*”.

2. A lakáselosztás 89 előtt különböző intézmények – többnyire ipari vállalatok – hatáskörébe tartozott, amik saját alkalmazottaik számára utaltak ki lakást, így az egalizáló törekvések ellenére is megjelentek szegregációs tendenciák – hiszen gyakran ugyanazon helyen dolgozó

egyének ugyanoda kaptak lakást – habár a különböző intézmények számára leosztott lakások a különböző lakónegyedekben szóródtak szét.¹³ Így ez a típusú elkülönülés során viszonylag könnyen váltak bizonyos lakónegyedek (többnyire azok, ahol a lakások nagyobb komfortúak voltak, valamint kevesebb ipari dolgozónak utaltak ki ott lakást) státusszimbólumokká váltak, ezzel párhuzamosan pedig más városrészek „rossz hírnévre” tettek szert, valamint a „lakásosztó” intézmény (gyár, üzem, stb.) csődbejutása esetében adott tömbházakban lakók egyszerre váltak munkanélkülivé, ami elszegényedést eredményezett és elindította a slumosodást.

„Az egész épület a Libertatea-é (bútorgyáré) volt. 92-93-ban Mucart (papírgyár) megvásárolta felét, a kettős lépcsőházat. Ugyanakkor a Libertatea az első lépcsőházban eladta a lakásokat a bérlőknek, akik a munkásai voltak. A Mucart csak 99-ben adta el a bérlőknek, addig az ő tulajdona volt és minden jelenlegi tulajdonos bérlő volt. Albérlői szerződés alapján, a 118-as törvénynek megfelelően megvehették a lakásokat – két lakó kivételével, akik munkanélküliek voltak, nem tudták megfizetni.”

3. A kiutalt lakás nagysága a többnyire a család méretétől függött,¹⁴ gyerek nélküli fiatalok számára többnyire egyszobásokat – „garzonokat” –, az egyedülállók számára pedig bentlakás-szobákat (munkásszállókat) utaltak ki. Ezeket a csoportokat a rendszerváltás e lakásokban érte: ők voltak azok, akikre a „last hired, first fired”¹⁵ állapot érvényes lett, így a rossz lakásviszonyok elszegényedésük egyik okozója lehet.

Ugyanakkor a lakásállomány és lakásstruktúra egyik következménye Románia esetében a lakásnélküliség, a szegénység egyik faktora. A lakások 95 százaléka most már magántulajdonban van, az állam tulajdonában lévő szociális lakások, amikre szükség volna, hiányoznak. A lakások jövedelemhez viszonyított piaci ára nagyon magas, egy kétagú család esetében, átlagos jövedelem esetén (100 USD / hó), 99 év volna szükséges ahhoz, hogy egy kétszobás, és 143 év, ahhoz hogy egy háromszobás lakást meg tudjon vásárolni (Dan, id. Zamfir 2001:9). Mindezek mellett nem működik egy olyan kedvezményes bérleti vagy kölcsönrendszer, amely a lakásproblémát megoldaná, így a magas bérleti díjak a lakásnélküliség egyik tényezőjét jelentik.

4. A közös infrastruktúra, valamint a közösen fizetett költségek rendszere (közös víz-, gáz-, fűtőszámla) az egyének által ellenőrizhetetlen kiadást jelent, így a családok nem tudják ellenőrizni a saját költségstruktúrájukat, hiszen a fizetés csak részben a fogyasztásuk függvénye. Ez nagymértékben megterheli a kisjövedelműek vagy jövedelem nélküliek költségvetését, ez pedig az elszegényedés egyik oka lehet. Így alakulhat ki az a helyzet, amellyel gyakran találkoztunk terepmunkánk során, hogy a közkölség összege meghaladja a család jövedelmét, ami fizetési kép-telenséghez vezet.

„Nagyon sokat kell fizetni, nagyon sokat. Az én nyugdíjam nem elég, csak hogy a költségeket kifizessük. A télen is másfél millió volt pedig mi csak ketten vagyunk. Hol használunk mi annyi vizet, hogy ilyen sokat fizessünk. Csak kicsit főzünk és mosogatni is csak kettő után kell. Meg aztán ez a meleg, akkor adnak amikor akarnak, és közben annyit kell fizetni amennyit megszabnak. Jobb volna hogyha annyit fizetnénk amennyit mi használunk, de itt minden kö-

13. A Polgármesteri Hivatal Ingatlan-nyilvántartási Osztálya vezetőjének elmondása szerint.

14. A Polgármesteri Hivatal Ingatlan-nyilvántartási Osztálya vezetőjének elmondása szerint.

15. Magyarul: „Legutolsónak alkalmazott, legelsőnek kidobott”.

zős. Tudja, azt hiszik az emberek, hogy így jobb, pedig nem. S aztán sokat fogyasztanak, mert úgyszólván közös és nem ők fizetik. Bezzeg ha mindenki fizetné amit fogyaszt jobb volna, mi nem fizetnénk ilyen sokat.”

E ténynek két következménye lehet, amelyeket többnyire a lakókörnyezet valamint a lakóközösség határoz meg: egyéni, amikor az érintettek eladják a lakásukat és egy olcsóbbra költöznek (szegregáció, többnyire slumokba) vagy közösségi, ahol a nemfizetés tömegessé válik, évek óta nem fizetnek közköltséget, emiatt a különböző szolgáltatásokat esetükben megszüntették, a negyed „lepusztul” (slumosodik).

KÖVETKEZTETÉSEK

Akárcsak országos szinten, a hagyományos szegénységet átörökítő szegényeken kívül megjelent az *újszegényeknek*¹⁶ egy olyan kategóriája, amely a rendszerváltást követően szegényedtek le, tulajdonképpen ők tekinthetők a rendszerváltás igazi veszteseinek. Az elszegényedés valamint a slumosodás együtt járó, egymást meghatározó és befolyásoló tényezők, a szegény valamint az elszegényedő populáció egyre inkább a slumosodó negyedekbe szegregálódik.

A kommunista rendszer homogenizáló szándéka ellenére már a rendszerváltás előtt adottak voltak a lakóhelyi rétegződés strukturális előfeltételei, amelyek a rendszerváltást követően, a piac megjelenésével, e szegregációs tendenciák beindultak vagy felerősödtek. Habár a szocialista városalakítás („szisztematizálás”) során az extrém szegénységet és a szegény negyedeket felszámolták, a kialakult lakás-struktúra egy sokkal nagyobb méretű lakosságot tett ki a szegénység veszélyének. Az alacsony iskolai végzettség és a társadalmi környezet mellett a lakásstruktúra az egyik legfontosabb tényező, ami a szegénységet befolyásolja, illetve a lakásrétegződés nagymértékben befolyásolja az egyének szegénységnek való kitettségét.

16. Folyóiratunk e számának egy másik tanulmánya, a Péter Lászlóé főleg az *újszegénység* témájáról szól (a szerkesztő megjegyzése)

MELLÉKLET

FORRÁSJEGYZÉK

- *** *Britannica Enciclopediae*, címszó: *History of Balcans* In www.britannica.com,
- *** Recesământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992. (Az 1992-es [romániai] népszámlálás) (1994, 1. kötet) Bukarest: Comisia Națională pentru Statistică
- *** Recesământul populației și locuințelor din 29 decembrie 1930 (Az 1930-as [romániai] népszámlálás) (1940, 6. kötet) Bukarest: Comisia Națională pentru Statistică
- *** *România, date demografice (România, demografiai adatok)* (1994) Bukarest: Comisia Națională pentru Statistică
- *** *TEMA PUG, Fundamentarea unei strategii de dezvoltare (Egy fejlesztési stratégia megalapozása)* (1999) Primăria Municipiului Cluj, DFIS, Evidența Imobile, (Kolozsvár Polgármesteri Hivatalának belső kiadványa)
- Abraham, Dorel (1991) *Întroducere în sociologia urbană (Bevezetés a városszociológiába)* Bukarest: Editura Științifică
- Burgess, E. W. (1973) „A városfejlődés: hipotézisek egy kutatási javaslatához”, In Szelényi Iván (szerk.) *Városszociológia* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Csetri Elek (2001) „Kolozsvár népessége a középkortól napjainkig” In Dáné Tibor Kálmán, Egyed Ákos, Sípos Géza, Wolf Rudolf (szerk.) *Kolozsvár 1000 éve* Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület
- Enyedi György (1988) *Special Features of Urbanisation in East-Central Europe* Forthcoming, International Edition
- Ferge Zsuzsa (1991) *Szociálpolitika és társadalom* Budapest: ELTE Szociológia Intézet, T-Twins Kiadói és

- Gaál György (2001) „Kolozsvár kétezer esztendeje dátumokban” In Dáné Tibor Kálmán, Egyed Ákos, Sípos Géza, Wolf Rudolf (szerk.) *Kolozsvár 1000 éve* Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület
- Gans, Herbert J. (1973) „Az avult városrészek lebontásának és az ott élő lakosok átköltöztetésének emberi következményei” In *Városshociológia* szerk. Szelényi Iván, Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Gans, Herbert J. (1996) „From ‘Underclass’ to ‘Undercaste’: Some Observations About the Future of the Post-Industrial Society and its Major Victims” In *Urban Poverty and the Urban Underclass* Mingione E (szerk.) Oxford, Massachusetts: Backwell
- Häkli, Jouni (1994) „Territoriality and the rise of modern state” In *Fennina* 172.1.
- Hoyt, Homer (1973) „A városi struktúra klasszikus modelljének újabb torzulásai”, In *Városshociológia* Szelényi Iván (szerk.) Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Ladányi János (1989) „Changing patterns of Residential Segregation in Budapest” In *International Journal of Urban and Regional Research* 1989.13.
- Mihăilescu Vintilă és mtsai (1994): „Blocul între loc și locuire” (Tömbházak: helyek vagy lakhelyek?) In *Cercetări Sociale* 1994.1.
- Molnar, Maria (1999) Sărăcia și protecția socială, (*Szegénység és szociális védelem*) Bukarest: Editura Fundației „România de Măine”
- Niedermüller Péter (1995) „A város és városi kultúra: antropológiai megközelítés” In *Jelbeszéd az életünk. A szimbolizáció története és kutatásának módszerei*, Kapitány Ágnes, Kapitány Gábor (szerk.) Budapest: Osiris-Századvég
- Péter László (2002) „Az Aranykorszak örökösei?” A politikai szellem fenomenológiája, Tanulmány a romániai átmenetről a kolozsvári BBTE diákjainak politikai kultúrája példáján” In *WEB* 2002. október
- Szelényi Iván, Nemes Ferenc (1967) *A lakóhely mint közösség* Budapest: Akadémiai Kiadó
- Szelényi Iván (1973) „Bevezető tanulmány” In Szelényi Iván (szerk.) *Városshociológia* Közgazdasági és Jogi Budapest: Könyvkiadó
- Szelényi Iván (1990) *Városi társadalmi egyenlőtlenségek* Budapest: Akadémiai Kiadó,
- Pop, Lucian, Teșliuc, Cornelia Mihaela, Teșliuc, Emil Daniel (2001) Sărăcia și sistemul de protecție socială. (*Szegénység és a szociális védelem rendszere*) Iasi: Polirom
- Zamfir, Cătălin szerk. (1994) *Dimensiuni ale sărăciei (A szegénység dimenziói)* Bukarest: Editura Expert,
- Zamfir, Cătălin, Zamfir, Elena szerk. (1995) *Politici sociale. România în context European (Szociálpolitikák. Románia európai kontextusban)* Bukarest: Editura Alternative
- Zamfir, Cătălin (2001) Situația sărăciei în România, dimensiuni, surse, grupuri de risc (*A romániai szegénység helyzete; dimenziók, források, kockázati csoportok*) In *România Socială* 2001.2.